

ESIPUHE: DIALOGEJA DIALOGISUUDESTA

Lea Nieminen, Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos
Hannele Dufva, Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos

Käsillä olevan teemanumeron artikkelit perustuvat XXXV Kielitieteen päivillä Vaasassa 23.–24. toukokuuta 2008 pidettyyn dialogisuustyöpajaan. Työpajan tavoitteena oli pohtia erityisesti *dialogin* käsitettä ja sen relevanssia kielentutkimukselle. Työpajassa esitelmän pitivät Riikka Alanen, Hannele Dufva, Mika Lähteenmäki, Tommi Nieminen, Pekka Pälli ja Olli-Pekka Salo. Yhtenä kiintopisteenä oli venäläisen Mihail Bahtinin (ks. esim. Bahtin, 1986) ja ns. Bahtinin piirin ajattelu (ks. esim. Vološinov, 1990). Dialogisuutta ja Bahtinin piirin ajattelua ovat esitelleet laajemmin esimerkiksi Holquist (1991), Brandist (2002) ja Lähteenmäki (2002).

Työpajan osanottajia oli pyydetty pohtimaan, miten *dialogin* käsite liittyy kieleen. Kuvataanko sillä esimerkiksi tiettyä konkreettista, kahden tai useamman ihmisen välillä tapahtuvaa vuorovaikutusta, vai onko se paremminkin nähtävä kieltä ja vuorovaikutusta määrittävänä ontologisena ja epistemologisena sitoumuksena? Millaiset juuret dialogismilla on, mitkä suuntauokset voidaan nähdä sen sukulaisina ja miten sitä kontekstualisoidaan ja toteutetaan tämän päivän kielentutkimuksessa? Tässä teemanumerossa

Kirjoittajien yhteystiedot:

Lea Nieminen

Sähköpostiosoite: lea.s.m.nieminen@jyu.fi

Hannele Dufva

Sähköpostiosoite: hannele.t.m.dufva@jyu.fi

Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos
PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

University of Jyväskylä, Department of Languages
P.O.Box 35, 40014 University of Jyväskylä

keskustelua aiheesta jatkavat Tommi Nieminen, Mika Lähteenmäki, Pekka Pälli ja Olli-Pekka Salo. Teemanumeron on toimittanut Lea Nieminen.

Tommi Niemisen artikkeli avaa keskustelun siitä, olisiko dialogisuus syytä nostaa ihmiskieltä luonnehtivaksi, muista merkkijärjestelmistä erottavaksi piirteeksi. Artikkelissaan Nieminen käy läpi yksitellen perinteisesti luonnollisen kielen ominaispiirteiksi estettyjä ominaisuuksia. Hän toteaa ne kuitenkin erotelukyvyltään riittämättömiksi, sillä useimpien avulla voidaan luonnehtia ihmiskieltä pelkästään kieleksi tai viestintäjärjestelmäksi eikä suinkaan erityistapaukseksi viestintäjärjestelmien joukossa. Tätä taustaa vasten dialogisuus nousee varteenotettavaksi kandidaatiksi, kun etsitään nimenomaan luonnollisen kielen uniikkipiirteitä. Ihmiselle tyypillinen kompleksisuus sosiaalisuus saa aikaan sen, että jokapäiväinen arkidiskurssi edellyttää toisen mielen lukemista ja mielen jakamista. Nieminen pitää dialogisuutta kielellisen diskurssin olennaisena komponenttina.

Ketkä olivat tai ovat dialogisteja? Nykyään on käynyt yhä selvemäksi se, että Bahtinia ei voida pitää yksinäisenä nerona – eikä Bahtinin piirin toiminta tapahtunut irrallaan edeltävän ajan eurooppalaisen ajattelun kehityskaarista eikä myöskään aikalaisfilosofiasta ja -tutkimuksesta. Mika Lähteenmäki pohtii omassa artikkelissaan bahtinilaisen dialogisuuskäsityksen juuria ja kasvumaaperää. Lähteenmäki maalaa kuvaa Bahtinin aikalaisista Ščerbasta ja Jakubinskista sekä heidän merkittävästi Bahtinin käsitystä suppeammasta dialogisuusnäkemyksestään. Vaikka Bahtin

tunsikin näiden aikalaistensa ajatukset, on vaikea mennä sanomaan eksaktisti, minkälainen vaikutus niillä on ollut Bahtinin omien näkemysten muotoutumisessa. Joka tapauksessa Ščerba ja Jakubinski ajatuksineen ovat olleet osa sitä intellektuaalista kontekstia, jonka piirissä myös Bahtin käsityksensä muovasi.

Minkälaista sitten on dialoginen nykykielitiede? Ja onko sitä? Miten Bahtinin piirin jäsenten esittämät ajatukset ovat vaikuttaneet tai voivat vaikuttaa nykytutkimukseen? Bahtinin ajatukset löydettiin ensiksi kirjallisuuden- ja kulttuurintutkijoiden piirissä, mutta 1970-luvulta alkaen ne ovat vaikuttaneet – hitaasti mutta varmasti – myös kielentutkimukseen (ks. esim. Rommetveit, 1990, 1992; Wertsch, 1990; Dufva, 1998; Linell, 1998, 2009; Lähteenmäki, 2001). Pekka Pälli ja Olli-Pekka Salo tuovat omissa, strategiakeskustelujen ja -tekstien vuorovaikutusta sekä kielikasvatusta käsittelevissä artikkeleissaan esille muutamia niistä näkökulmista, joita dialoginen näkemys on avannut tämänhetkelle tutkimukselle.

Pekka Pälli analysoi nykypäivän hallinnolle ominaisten strategioiden rakentumisprosessia. Hän tarkastelee erityisesti dialogia, joka syntyy kasvokkaisten strategiakeskustelujen sekä kirjoitettujen strategiatekstien välille. Mitä edeltävästä pohjatekstistä nousee merkitysneuvotteluun ja miten nämä asiat muotoutuvat lopulliseksi strategiatekstiksi? Keskiöön nousee siis kirjoituksen ja puheen keskinäinen dialoginen suhde, mikä samalla avaa näkyviä uusiin tutkimusmetodiin sovelluksiin.

Teemanumeron viimeisessä artikkelissa Olli-Pekka Salo pohtii dialogisen kielifilosofian sopivuutta kielikasvatuksen taustakehykseksi. Salo määrittelee dialogissa olemisen välitilaan asettumiseksi. Kielikasvatuksen keskeiseksi tavoitteeksi hän mainitsee kulttuurienvälisen kasvatuksen. Tämä nostaa keskiöön vierauden kohtaamisen, mikä puolestaan ajaa kohti

välitilaan asettumista eli dialogia. Dialogisuus voidaan Salon mukaan nähdä kielikasvatuksen yleisenä viitekehystenä, vaikka suomalaisen koulu instituutiona asettaakin runsaasti reunaehtoja luokkahuoneessa tapahtuvalle konkreettiselle toiminnalle.

Numeron kirjoittajat näyttävät siis olevan sitä mieltä, että dialogisuus elää ja voi hyvin kielentutkimuksen eri aloilla. Samaa mieltä lienevät monet muut, sillä erityisesti Bahtinin ajatteluun erikoistuneita konferenssisarjoja on peräti kaksin kappalein. Kansainvälinen Bahtin-konferenssi, joka oli järjestyksessä jo kahdestoista, pidettiin vuonna 2005 Jyväskylässä (ks. Lähteenmäki ym., 2006), ja sen ohjelmassa oli runsaasti myös kielitieteellisiä esityksiä. Tieteidenvälinen Bahtin-konferenssi, joka oli laatuaan toinen, järjestettiin puolestaan kesäkuussa 2009 Tukholmassa. Viimemainitussa kielentutkijoita edustivat mm. plenaristit Per Linell ja Ragnar Rommetveit. Dialogi siis elää ja jatkuu, myös kielitieteilijöiden parissa.

LÄHTEET

- Bakhtin, M.M. (1986). *Speech genres and other late essays*. Austin: University of Texas Press.
- Brandist, C. (2002). *The Bakhtin circle: Philosophy, culture and politics*. Lontoo: Pluto Press.
- Dufva, H. (1998). From 'psycholinguistics' to a dialogical psychology of language: Aspects of the inner discourse(s). Teoksessa M. Lähteenmäki & H. Dufva (toim.), *Dialogues on Bakhtin: interdisciplinary readings*, (s. 87–105). Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Holquist, M. (1991). *Dialogism. Bakhtin and his world*. Lontoo: Routledge.
- Lähteenmäki, M. (2001). *Dialogue, language and meaning: Variations on Bakhtinian themes*. Department of Russian, University of Jyväskylä. Väitöskirjatutkimus.
- Lähteenmäki, M. (2002). Dialoginen näkökulma kieleen: Mihail Bahtin ja Valentin Vološinov. Teoksessa H. Dufva & M. Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* (s. 179–200). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Lähtenmäki, M., Dufva H., Leppänen S. & Varis P. (toim.) (2006). *Proceedings of the XII International Bakhtin Conference*. Jyväskylä: Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto. CD-julkaisu.
- Linell, P. (1998). *Approaching dialogue*. Amsterdam: John Benjamins.
- Linell, P. (2009). *Rethinking language, mind, and world dialogically*. Charlotte, NC: IAP – Information Age Publishing.
- Rommetveit, R. (1990). On axiomatic features of a dialogical approach to language and mind. Teoksessa I. Marková & K. Foppa (toim.), *The dynamics of dialogue*, (s. 83–104). New York: Harvester Wheatsheaf.
- Rommetveit, R. (1992). Outlines of a dialogically based social-cognitive approach to human cognition and communication. Teoksessa A. H. Wold (toim.), *The dialogical alternative: Towards a theory of language and mind*, (s.19–44). Oslo: Scandinavian University Press.
- Vološinov, V.N. (1990). *Kielen dialogisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Wertsch, J.V. (1990). Dialogue and dialogism in a socio-cultural approach to mind. Teoksessa I. Marková & K. Foppa (toim.), *The dynamics of dialogue*, (s. 62–82). New York: Harvester Wheatsheaf.